

Conjunctuurenquête Nederland

Eerste kwartaal 2015

Vertrouwen ondernemers verder toegenomen

Voorwoord

Dit rapport geeft de belangrijkste uitkomsten van de Conjunctuurenquête Nederland van het eerste kwartaal 2015.

De Conjunctuurenquête Nederland brengt voor het Nederlandse bedrijfsleven vier keer per jaar de belangrijkste ontwikkelingen en verwachtingen in kaart, uitgesplitst naar regio, bedrijfstak en bedrijfsgrootte. De resultaten vormen de basis voor het ‘Ondernemersvertrouwen Nederland’. Deze samenvattende stemmingsindicator geeft de richting aan waarin de Nederlandse economie of specifieke bedrijfstakken zich waarschijnlijk zullen ontwikkelen.

Samenwerking

De Conjunctuurenquête Nederland is een gezamenlijk onderzoek van het CBS, de Kamer van Koophandel, EIB, MKB Nederland en VNO-NCW, met de steun van het Ministerie van Economische Zaken. Doel van de samenwerking is completere informatie over het niet-financiële bedrijfsleven te vergaren tegen minder administratieve lasten.

Dit rapport is gepubliceerd op 19 februari.
Het rapport van de Conjunctuurenquête tweede kwartaal 2015 wordt op 22 mei gepubliceerd op www.ondernemersplein.nl/COEN/

Saldo's

Deze rapportage werkt met saldo's. Een saldo ontstaat door het percentage ondernemers dat zijn ervaring of verwachting als negatief ziet, af te trekken van het percentage dat een positieve ervaring of verwachting meldt. Als bijvoorbeeld 10 procent van de ondernemers een dalende omzet had en 20 procent een stijgende omzet, ontstaat een saldo van +10 procent. Het saldo geeft in één oogopslag weer of de stemming onder ondernemers positief of negatief is en in welke mate.

Seizoenpatronen

Bij de interpretatie van de cijfers dient rekening te worden gehouden met seizoeninvloeden. Deze spelen bij sommige variabelen een rol, zoals bij omzetten in de landbouw en horeca. Om een uitkomst in een beter perspectief te kunnen plaatsen, verdient een vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder om die reden de voorkeur boven een vergelijking met een kwartaal eerder. Voor het samenstellen van de indicatoren van het Ondernemersvertrouwen, worden de onderliggende variabelen wél gecorrigeerd voor seizoenpatronen. Hierdoor kan het vertrouwen elk kwartaal worden vergeleken met een eerder kwartaal.

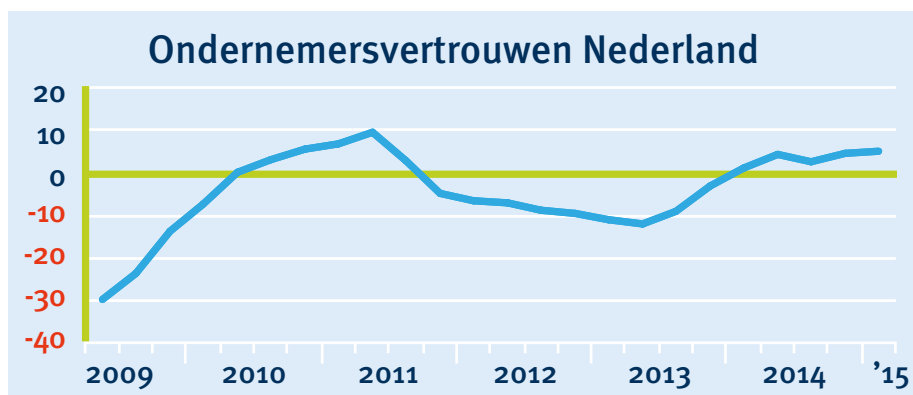
Waarneemperiode

De gegevens voor deze publicatie zijn verzameld in de maand januari 2015.

Bouw positief, weer meer vertrouwen ondernemers

Het ondernemersvertrouwen van het hele Nederlandse bedrijfsleven is ook aan het begin van het eerste kwartaal hoger uitgekomen dan een kwartaal eerder. De ondernemers zijn nu al vijf kwartalen op rij positief gestemd. De vertrouwensindicator komt uit op 6, oftewel één punt hoger dan in het vierde kwartaal

van vorig jaar. Deze toename is per saldo het resultaat van zowel positieve als negatieve ontwikkelingen in de diverse sectoren. In de bouw is het ondernemersvertrouwen voor het eerst positief sinds de start van de meting eind 2008.

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland en VNO-NCW

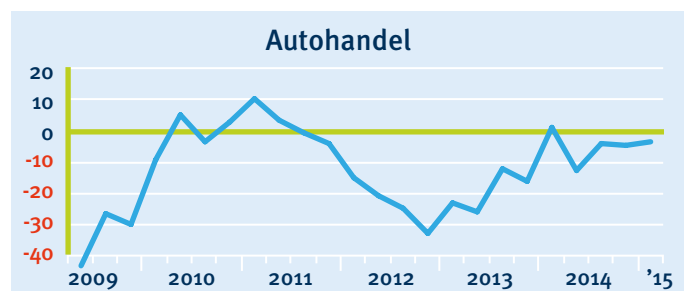
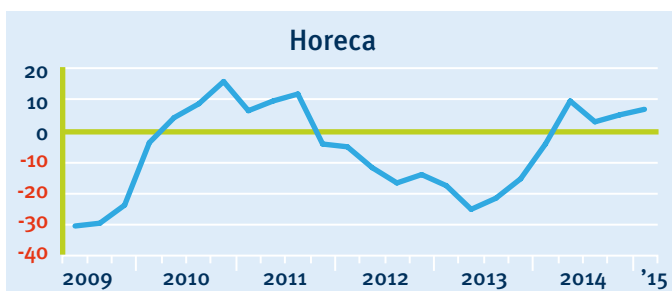
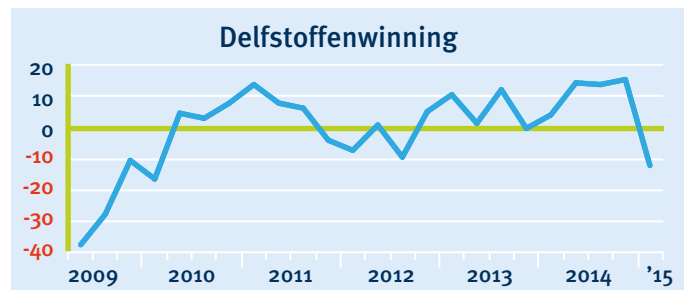
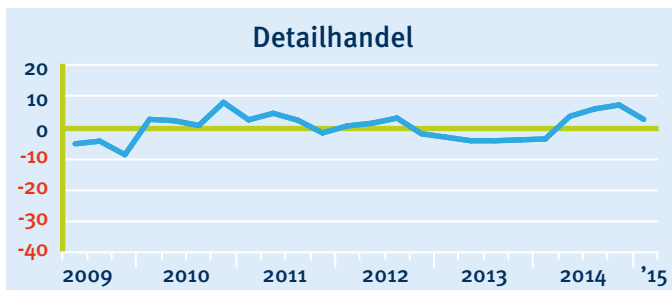
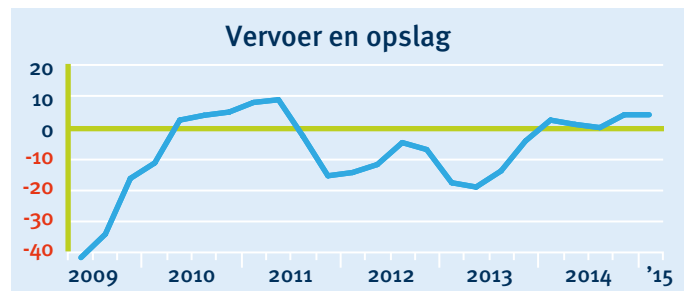
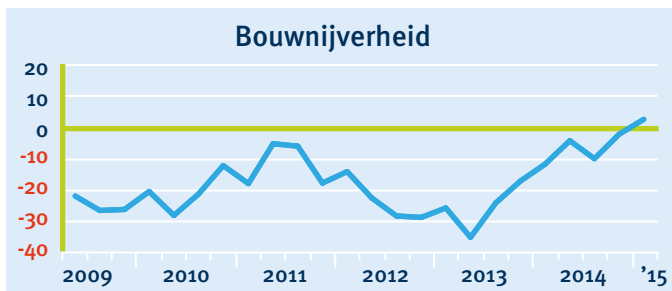
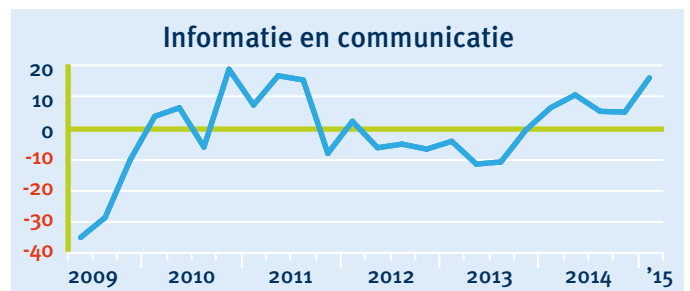
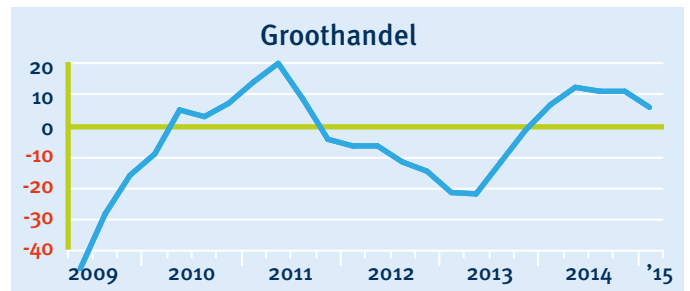
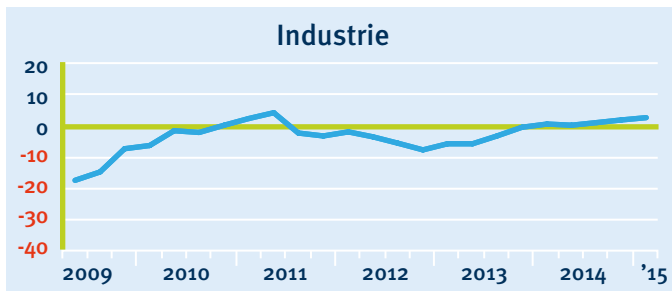
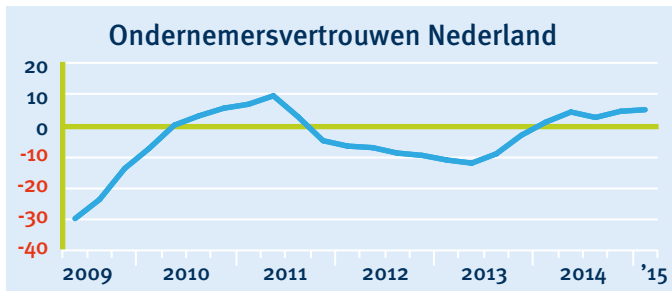
Verder in deze rapportage:

- **Meeste sectoren positiever gestemd; bouw voor het eerst positief** pagina 4
- **Dashboard Conjunctuurenquête: ondernemers zien verbetering** pagina 6
- **Uitgelicht: winstgevendheid is voor het eerst sinds 2011 verbeterd** pagina 8
- **Uitgelicht: Vacature-indicator: werkgelegenheid bedrijfsleven neemt toe** pagina 9
- **Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie** pagina 10

Ondernemersvertrouwen per sector

Uitkomsten eerste kwartaal 2015

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland, VNO-NCW
Kijk voor meer detailinformatie op Statline

Vertrouwen ondernemers verder toegenomen

Het ondernemersvertrouwen, de stemmingsindicator van het Nederlandse bedrijfsleven, heeft aan het begin van 2015 opnieuw winst geboekt ten opzichte van het voorgaande kwartaal. De ondernemers zijn nu al vijf kwartalen op rij positief gestemd, het vertrouwen is in bijna alle sectoren positief en het vertrouwen is in bijna vier jaar niet zo groot geweest. Het ondernemersvertrouwen in de bouwsector verbeterde verder en is voor het eerst sinds 2008 positief. Ook in de industrie, ICT en zakelijke dienstverlening verbeterde het vertrouwen. In de handel (zowel groot- als detailhandel) nam het (overigens nog positieve) vertrouwen af.

Ondernemersvertrouwen bouw voor het eerst positief

De huizenmarkt ontwikkelt zich positief. Het aantal verkochte woningen was in 2014 beduidend hoger dan in 2013. Ook de bouw van nieuwe woningen trekt aan. De investeringen bij de bedrijven nemen eveneens toe. Bouwbedrijven geven aan dat de orderportefeuille groeit. Kortom, allemaal signalen dat het langzaam weer wat beter gaat met de bedrijven in deze sector.

De bouwsector heeft haar groeiend optimisme dit kwartaal dan ook omgezet in de eerste positieve score voor het ondernemersvertrouwen sinds de start van de meting eind 2008. Het vertrouwen bij de bouwondernemingen groeide van -2 naar +3 en is daarmee niet langer de bedrijfstak met het laagste ondernemersvertrouwen.

Dienstverleners optimistisch

Ook de dienstverleners zijn optimistisch aan het nieuwe jaar begonnen. Het vertrouwen in de zakelijke dienstverlening steeg naar +11. Het ondernemersvertrouwen in deze sector is sinds 2011 niet zo hoog geweest. Vooral gunstige omzetverwachtingen dragen bij aan het toenemende vertrouwen van dienstverleners.

Vertrouwen binnen ICT neemt sterk toe

De bedrijven in de informatie- en communicatiesector laten van alle bedrijfstakken de sterkste stijging van het ondernemersvertrouwen zien. ICT-ondernemers verwachten een

stijging van de prijzen en de omzet. Bij bijna 70 procent van de bedrijven blijven de investeringen voor dit jaar op het niveau van 2014. Ook de personele omvang bij de bedrijven in deze sector kan verder groeien. Ondernemers in deze branche geven echter wel aan dat het vinden van gekwalificeerd personeel lastig is; dit wordt door ruim één op de tien ondernemers als belemmering van hun activiteiten ervaren.

Minder vertrouwen bij de handel

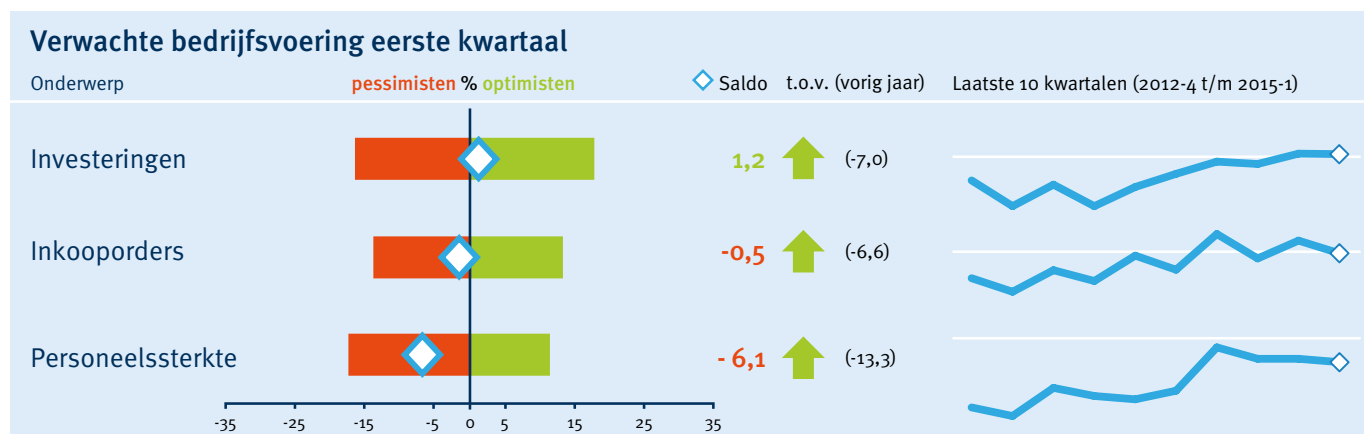
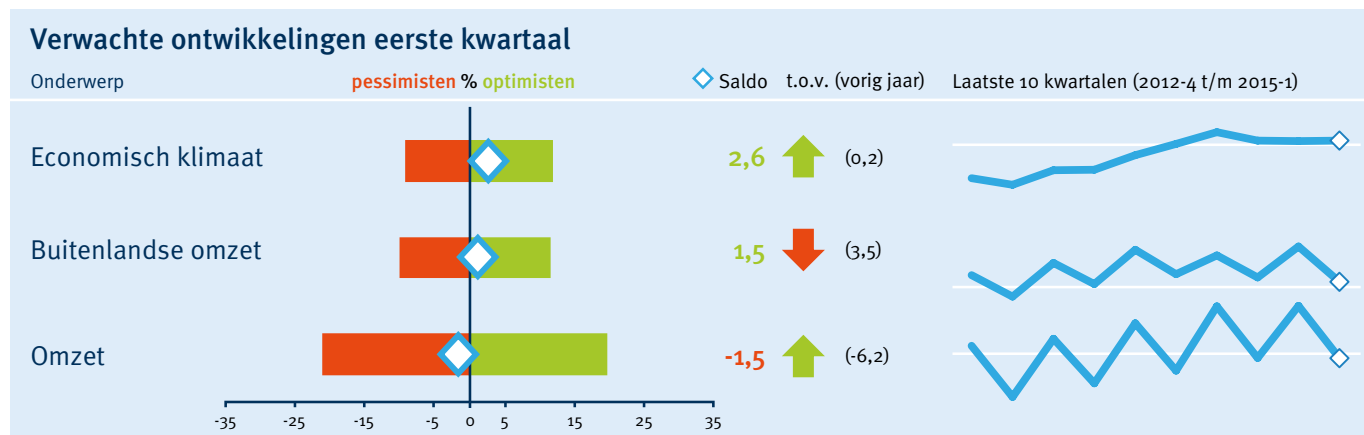
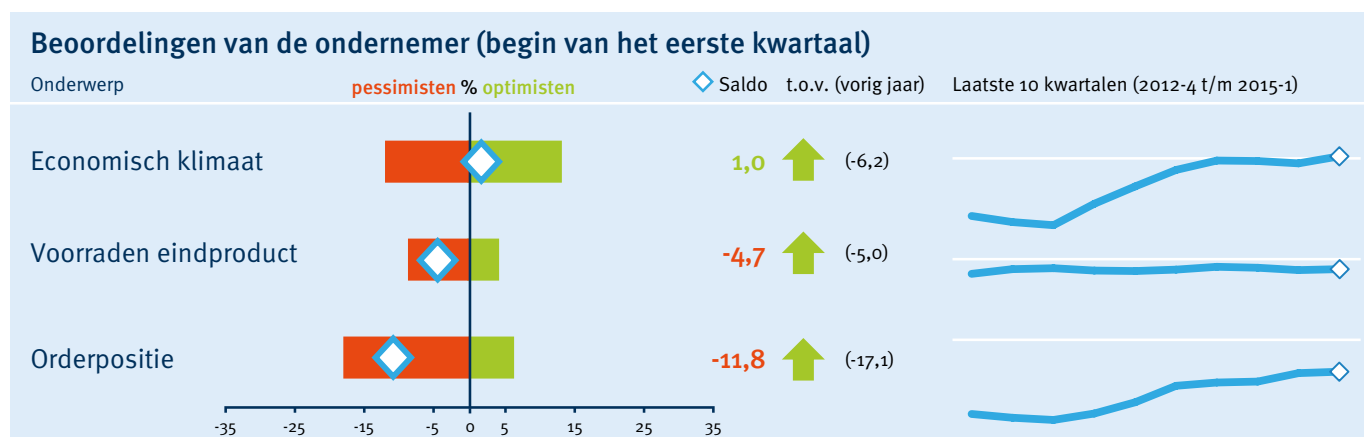
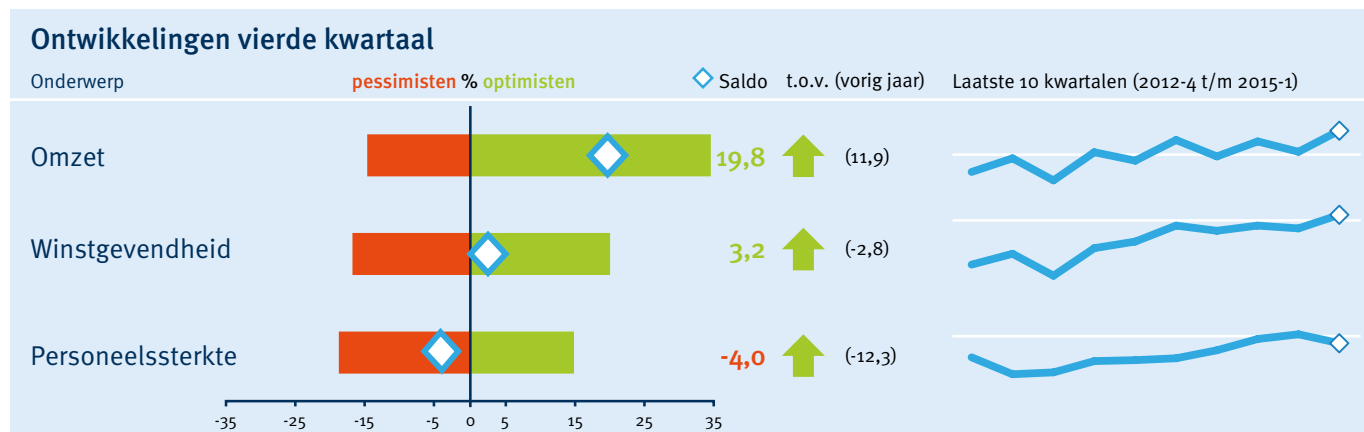
Zowel de ondernemers in de detailhandel als de groothandel laten een afname in het vertrouwen zien, maar het algemene beeld is nog wel positief. De bestedingsbereidheid bij consumenten blijft laag. Daardoor staan de omzetten onder druk. Groothandelaren zijn minder te spreken over de ontwikkelingen van het economisch klimaat dan in eerdere kwartalen. Winkeliers zijn in hun omzetverwachtingen minder optimistisch dan voorgaande kwartalen.

Lichte verbetering bij industrie

Het vertrouwen van de producenten is nu vijf kwartalen positief. Het industriële bedrijfsleven is opnieuw iets positiever gestemd. Ook de vooruitblikken zijn over het algemeen positief, de investeringen nemen toe, net als de buitenlandse afzet. Tevens wordt een stijging van de afzetprijzen verwacht. De werkgelegenheidsverwachting is echter nog niet positief voor het eerste kwartaal van 2015.

Het vertrouwen in de zakelijke dienstverlening is sinds 2011 niet zo hoog geweest

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland, VNO-NCW
Kijk voor meer detailinformatie op Statline

Ondernemers zien verbetering

Ondernemend Nederland begint voorzichtig optimistisch aan 2015. Bij de helft van de indicatoren uit het Dashboard Conjunctuurenquête Nederland zijn er meer ondernemers positief dan negatief gestemd en de ondernemer is per saldo optimistischer dan begin vorig jaar: elf van de twaalf pijlen staan op groen. Over de werkgelegenheid blijven ondernemers echter erg voorzichtig.

Waar ondernemers per saldo meer verwachten te investeren, doen ze dat waarschijnlijk niet in personeel. Nog steeds denkt het merendeel van de ondernemers niet meer personeel nodig te hebben. Het saldo verwachting personeelssterkte ligt wel dicht bij nul dan in crisisjaren 2012 en 2013, maar is niet meer positief geweest sinds de zomer van 2011.

Ondernemers zijn wel te spreken over de winstgevendheid. Per saldo verbeterde deze bij ondernemend Nederland voor het eerst

sinds begin 2011. Daarnaast zijn er net iets meer ondernemers die het economisch klimaat de afgelopen drie maanden hebben zien verbeteren in plaats van verslechteren. De laatste keer dat deze indicator op groen stond was vier jaar geleden.

Ondernemers zijn nog ontevreden over de voorraden en orders: die zijn of te groot (voorraden) of juist te klein (orderpositie). Sinds het begin van de meting in 2008 scoren ondernemers overigens altijd negatief op deze twee variabelen. Sinds 2013 is er wel sprake van een positieve trend bij het oordeel orderpositie volgens de ondernemer.

De buitenlandse omzetverwachting is positief; echter minder dan een jaar eerder. Ondernemers die met het buitenland handelen verwachten per saldo daar meer omzet te genereren dan in de laatste maanden van 2014.

Verwachte ontwikkelingen eerste kwartaal

Hoe lees ik het Dashboard Conjunctuurenquête Nederland?

Onderwerp: in de Conjunctuurenquête Nederland wordt ondernemers naar hun oordeel gevraagd over verschillende onderwerpen. Er is een verschil tussen terugblikken op het vorige kwartaal en verwachtingen voor het huidige kwartaal. Hierdoor kan een onderwerp twee keer voorkomen in het dashboard. De koppen die boven de onderwerpen staan, geven aan of het om terugblikken of verwachtingen gaat.

Staaftdiagram (pessimisten / optimisten): de vragen over de onderwerpen in het dashboard kunnen de ondernemers beantwoorden met verbetering, verslechtering, of onveranderd. In deze grafiek is het percentage optimisten (ondernemers die verbetering zien/verwachten) afgezet tegen de pessimisten (zij die verslechtering zien/verwachten). De witte ruit geeft het saldo hiervan weer.

Saldo: het saldo is het verschil tussen het percentage optimisten en het percentage pessimisten, dat ook terug te zien is in het staaftdiagram. Positieve waarden (meer optimisten dan pessimisten) worden groen weergegeven, negatieve saldi (meer pessimisten dan optimisten) worden rood weergegeven.

T.o.v. vorig jaar: het saldo van het zelfde onderwerp in het zelfde kwartaal een jaar eerder is tussen haakjes weergegeven. Er is gekozen voor hetzelfde kwartaal een jaar eerder, om eventuele seizoeneffecten uit te sluiten. De groene pijl naar boven of rode pijl naar beneden geeft aan of er sprake is van respectievelijk een verbetering of verslechtering.

Lijndiagram (laatste 10 kwartalen): per onderwerp wordt de ontwikkeling in de laatste 10 kwartalen weergegeven. Hierop is geen seizoencorrectie toegepast. De witte horizontale lijn is de nullijn. Het saldo in het laatste kwartaal is met een witte ruit weergegeven.

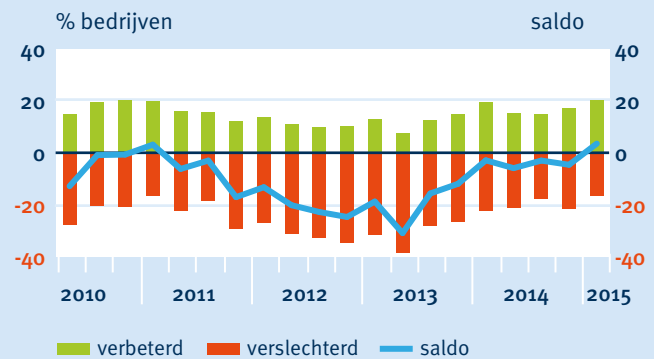
Uitgelicht

Bron: CBS, VNO-NCW, KvK, MKB Nederland, EIB
Kijk voor meer detailinformatie op Statline

Winstgevendheid: vorig jaar goed afgesloten

Voor het eerst in ruim vier jaar waren ondernemers per saldo positief over de winstgevendheid. In de meeste sectoren zijn de ondernemers die een verbetering van de winstgevendheid zagen nu in de meerderheid ten opzichte van ondernemers die een verslechtering meldden, met de transportsector als positieve koploper (+16%). Alleen in de bouw, de verhuur en overige zakelijke diensten verslechterde de winstgevendheid. Hoewel de winstgevendheid binnen de bouw per saldo verslechterde, is het aantal ondernemers dat in deze branche een verslechtering ervoer ten opzichte van een jaar eerder gehalveerd.

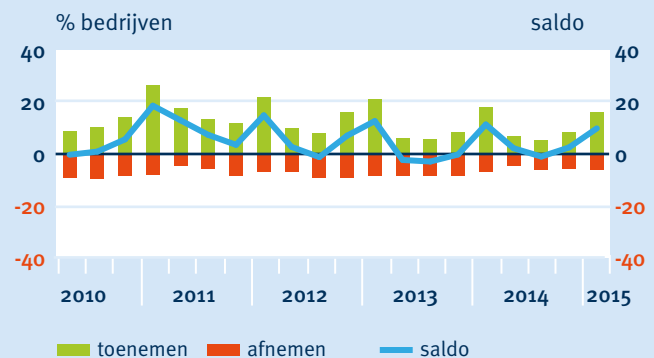
Winstgevendheid vorig kwartaal

Verkoopprijzen: meer bedrijven verwachten prijsstijgingen

Per saldo verwacht één op de tien bedrijven de verkoopprijzen te verhogen. In het vorige kwartaal was dat nog 3 procent van de bedrijven. Het grootste deel van de bedrijven (78%) verwacht de verkoopprijzen niet te wijzigen. In alle sectoren is het aantal bedrijven dat een prijsstijging verwacht hoger dan het aantal dat een daling voorziet. In de sector verhuur en overige zakelijke diensten gaat het per saldo om 24 procent van de bedrijven, in de sector vervoer en opslag om 23 procent. Het aantal bedrijven dat een stijging van de verkoopprijzen verwacht in het eerste kwartaal is doorgaans wat hoger dan in het vierde kwartaal van het voorgaande jaar. Dit seizoeneffect is, in een periode waarin men in Europa maatregelen neemt om deflatie te voorkomen, ook dit kwartaal te herkennen.

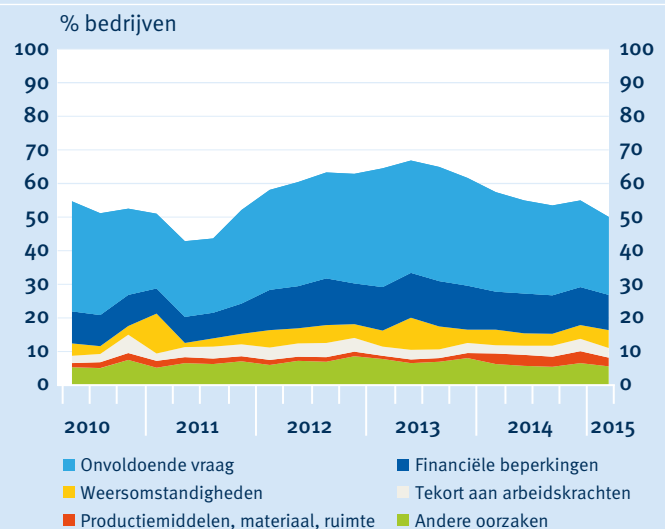
Verwachting verkoopprijzen

Helft ondernemers zonder belemmeringen

De helft van de ondervraagde ondernemers geeft aan geen belemmeringen te ervaren in de bedrijfsvoering. Vanaf eind 2011 tot nu was er onafgebroken sprake van meer ondernemers mét belemmeringen dan zonder. Dat de helft geen belemmeringen ervaart, betekent logischerwijs dat de andere helft dat wel doet. Onvoldoende vraag is bij bijna de helft van de gevallen de belangrijkste belemmering, gevolgd door financiële beperkingen, zoals het niet kunnen verkrijgen van krediet. In de ICT en specialistische zakelijke diensten is het verkrijgen van geschikt personeel lastig. Hier is het tekort aan arbeidskrachten een relatief vaak genoemde belemmering. De minste belemmeringen worden ervaren in de bouw. Bijna twee derde van de ondernemers in deze branche gaat zonder belemmeringen aan de slag.

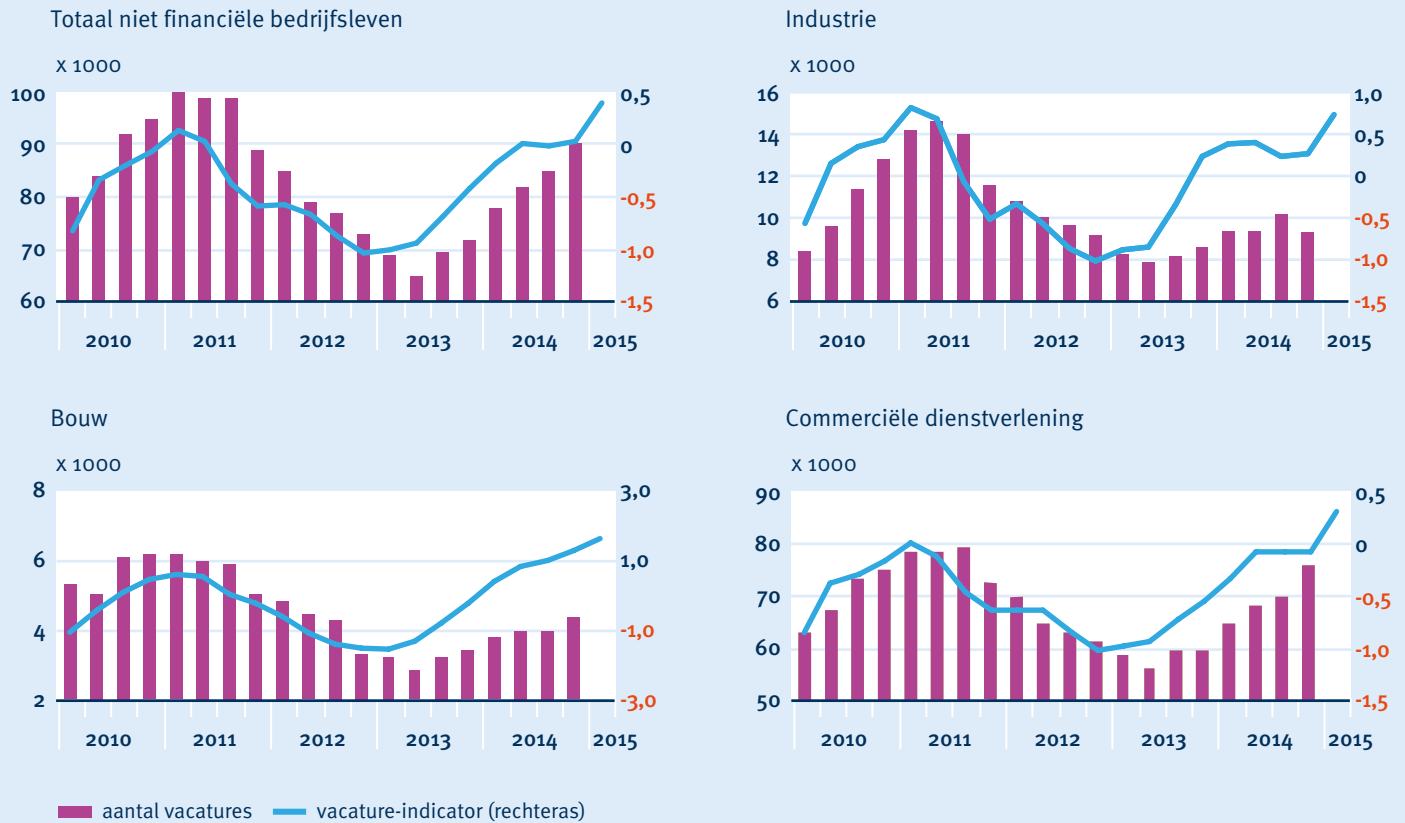
Bedrijven met belemmeringen

Uitgelicht: Vacature-indicator: werkgelegenheid bedrijfsleven neemt toe

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland, VNO-NCW
Kijk voor meer detailinformatie op Statline

Vacature-indicator en aantal vacatures

De werkgelegenheid in het niet-financiële bedrijfsleven is langzaam aan het toenemen. Het aantal banen van werknemers is in de loop van 2014 toegenomen met 70.000. In het vierde kwartaal waren er 5,22 miljoen banen. Ook het aantal openstaande vacatures loopt gestaag op, tot ruim 90.000 aan het einde van het vierde kwartaal. De vacature-indicator, die gebaseerd is op onderdelen uit de Conjunctuurenquête Nederland, is in het eerste kwartaal verder verbeterd; een mogelijke indicatie dat de werkgelegenheid verder kan toenemen.

Vooraf groei werkgelegenheid in de dienstverlening

De vacature-indicator is in alle sectoren verbeterd in het eerste kwartaal. In de commerciële dienstverlening verbeterde de

indicator scherp. In de loop van 2014 is het aantal openstaande vacatures gestaag toegenomen. Vooral in de handel, zakelijke dienstverlening en de ICT-sector is de werkgelegenheid verbeterd.

Ook bouw en industrie tonen verbetering

In de industrie toont de vacature-indicator een toename, na een lichte terugval in de tweede helft van 2014. Ook in de bouwsector is de vacature-indicator verder verbeterd. Sinds het dieptepunt medio 2013, is het aantal openstaande vacatures langzaam aan het toenemen.

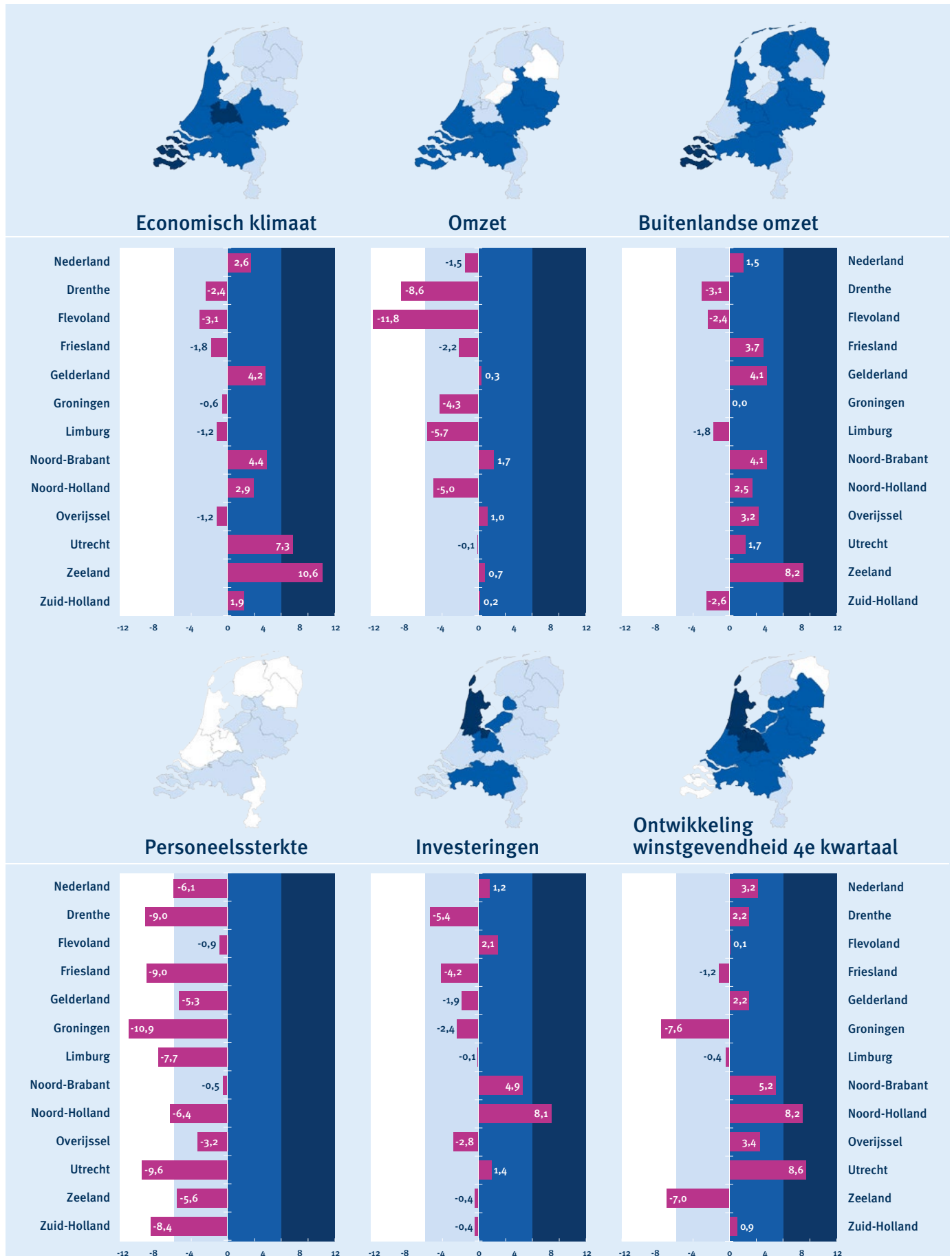
De vacature-indicator wordt gebaseerd op variabelen (zoals verwachte personeelssterkte) uit de Conjunctuurenquête Nederland. Reeksen worden bewerkt voor seizoeneffecten en genormaliseerd. De vacature-indicator geeft een indicatie van de richting waarin de vacatures zich (naar verwachting van de ondernemers) zullen ontwikkelen. Voor meer informatie over de vacature-indicatoren zie het onderzoeksrapport 'Nieuwe vacature-indicatoren' (pdf).

Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie

Uitkomsten eerste kwartaal 2015. Het betreft het verschil tussen de percentages optimisten en pessimisten per onderwerp, per provincie. Het betreffen vijf verwachtingen over het eerste kwartaal en een terugblik op de winstgevendheid in het vierde kwartaal.

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland, VNO-NCW

Kijk voor meer detailinformatie op Statline

Verwachtingen per provincie: Noord-Brabant meest positief

Net als in het laatste kwartaal van 2014 hebben de bedrijven in Noord-Brabant ook in het eerste kwartaal van 2015 de meest positieve verwachtingen. Op vrijwel alle indicatoren is het aantal optimisten onder de ondernemers groter dan het aantal pessimisten. In Drenthe, Groningen en Limburg is de stemming minder: op zeker vijf van de zes hiernaast getoonde variabelen zijn de ondernemers per saldo negatief.

Hoge verwachting economisch klimaat Zeeland

In Zeeland en Utrecht zijn de ondernemers het meest positief over het economisch klimaat. Het zijn vooral de bouwbedrijven in de provincie Zeeland die een verbetering van het economisch klimaat voorzien. Ook in Noord-Brabant, Gelderland en Noord-Holland voorzien ondernemers een verbetering.

Niet overal verbeterde omzetverwachting bouwrijverheid

Mede vanwege seizoenschommelingen voorzien veel bedrijven dit eerste kwartaal een lagere omzet ten opzichte van het vorige kwartaal. In de provincie Flevoland pakt het saldo groei/krimp het minst voordelig uit (-12%). Dit komt vooral door verwachte omzetzakkingen in de handel en diensten. De bouw heeft in Flevoland opmerkelijk genoeg wel een positieve omzetverwachting (saldo +21%). De provincie is hier in het gezelschap van Zeeland, Friesland en Noord-Brabant. In de provincies Drenthe en Limburg is de omzetverwachting van de bouwbedrijven nog niet verbeterd.

Vier provincies verwachten een krimp van de buitenlandse omzet

Hoewel de balans maar nipt negatief is, zijn de bedrijven in Drenthe, Zuid-Holland, Flevoland en Limburg per saldo negatief in hun verwachting voor de buitenlandse omzet. De buitenlandse omzet wordt voor een belangrijk deel gemaakt door bedrijven in de industrie en de groothandel. In Zeeland en Utrecht scoren de industriële ondernemers per saldo positief. In de sector handel zijn de bedrijven in Groningen, Gelderland, Overijssel

en Zeeland positief. In Flevoland en Zuid-Holland zijn de groothandelaren juist per saldo negatief. In Drenthe wordt de negatieve verwachting voor de buitenlandse omzet vooral door de producenten gevoeld.

Personeelsomvang neemt in alle provincies af

De verwachting voor de personeelssterkte is in alle provincies negatief. In Groningen, Drenthe en Friesland, Utrecht en Zuid-Holland denkt circa 1 op de 10 ondernemers met minder personeel te opereren. Terwijl de personeelssterkte in de industrie in Groningen, Noord-Holland en Drenthe naar verwachting aanzienlijk afneemt, is er in Noord-Brabant en Flevoland juist sprake van een lichte toename van de personeelssterkte in deze sector.

Toename investeringen voorzien in Randstadprovincies en Noord-Brabant

Landelijk wordt door de ondernemers een toename van de investeringen verwacht in de industrie. Deze vinden voornamelijk plaats bij industriële bedrijven in Noord-Holland, Noord-Brabant en Zuid-Holland. Ook in de sector vervoer en opslag (landelijk 11%), komen we de provincies Noord-Holland (29%) en Zuid-Holland (15%) tegen, naast Flevoland (35%). In Utrecht springt de informatie- en communicatiesector in het oog met een investeringsbalans van 21 procent (landelijk 5%).

Winstgevendheid

De verbetering van de winstgevendheid van het bedrijfsleven manifesteert zich in 8 van de 12 provincies. In Groningen en Zeeland is nog sprake van een verslechtering. Utrecht, Noord-Holland en Noord-Brabant scoren boven het landelijke gemiddelde van 3 procent.

Industriële ondernemers verwachten meer te investeren

Kerntabel Ondernemersvertrouwen en Conjunctuurenquête Nederland

Ondernemersvertrouwen

Verwachtingen voor het eerste kwartaal niet seizoengecorrigeerd

2014 3e kwartaal	2014 4e kwartaal	2015 1e kwartaal		Omzet	Personeel	Economisch klimaat
2,9	4,9	5,6	Totaal bedrijfsleven	-1,5	-6,1	2,6
14,2	15,4	-12,3	Delfstoffenwinning	-3,0	-2,0	-7,9
1,2	2,0	2,8	Industrie	-2,9	-5,8	2,9
-10,0	-2,2	2,7	Bouwnijverheid	4,4	-11,5	-4,4
-4,3	-4,7	-3,7	Autohandel en -reparatie	8,7	-18,2	-6,8
10,8	10,9	5,9	Groothandel	6,7	-0,1	6,4
5,9	7,1	2,5	Detailhandel	-28,1	-7,6	8,2
-0,1	4,0	4,0	Vervoer en opslag	-16,0	-16,5	0,5
2,8	4,8	6,8	Horeca	-11,6	-6,0	2,6
5,8	5,4	16,6	Informatie en communicatie	18,6	1,4	19,1
7,8	6,1	6,1	Verhuur en handel onroerend goed	-2,4	-17,3	-5,2
4,1	5,1	10,5	Zakelijke dienstverlening	10,8	1,1	-0,3

Meer informatie op Statline

Ondernemersvertrouwen

Conjunctuurenquête naar bedrijfstak

Conjunctuurenquête naar regio

(landsdeel/provincie/COROP/stadsgewest)

Dit rapport verschijnt ieder kwartaal op ondernemersplein.nl/COEN. Wilt u meer informatie? Neem dan contact op met één van de COEN-partnerorganisaties:

CBS 088 570 70 70
info@cbs.nl

EIB 020 205 16 00
eib@eib.nl

KvK 088 585 15 85
kennisdesk@kvk.nl

**MKB Nederland
en VNO-NCW** 070 349 03 49
kempen@vnoncw-mkb.nl

**ondernemers
plein**

**Centraal Bureau
voor de Statistiek**

eib
Economisch Instituut
voor de Bouw

Kamer van Koophandel

**MKB
Nederland**
VNO-NCW